

Apocalypto 18/21

Aljaž Potočnik, Inštitut Nove Kibernetike

Večji del diskusij o subjektu v družbi in politiki zadnjih nekaj desetletij se je vrтел predvsem okoli težav, s katerimi je soočen svobodni subjekt izpostavljen vplivu takih in drugačnih ideoloških aparatov in metod prepričevanja, ki naj bi manipulirala z njegovo sposobnostjo samostojnega odločanja. Te diskusije so svojo pertinentnost črpale predvsem iz močne investicije v pogoje možnosti sodobnega sistema prava, ki za svoje delovanje nujno potrebuje nekaj takega, kot je družba prištevnik, doletnik in avtonomnih akterjev.

Nastala dilema je seveda jasna. Kako je možno, da se pravni red ohranja in da družba deluje brez večjih zapletov v svojo lastno notranjo kontradikcijo, ko pa so posamezniki, ki to družbo avtonomnih akterjev konstituirajo na vsakem koraku plen ideoloških aparatov in metod prepričevanja, ki kot računalniški virusi prevzemajo nadzor nad do sedaj avtonomnim posameznikovim softwareom. Jim ga vprežejo, da v določenih situacijah pričnejo izvajati točno določena dejanja, celo na točno določen način, in to pogosto brez vednosti delujočega posameznika, da učinkovalna moč, ki se manifestira skozi njega, ni več njegova, v pravem pomenu besede? Če temu dodamo še klasične ugovore proti predstavam svobode kot svobode izbiranja, da je izbiranje posameznika vedno že pogojeno vsaj s seznamom možnih izbir, ki nam nikdar ni dan v vsem svojem obsegu, temveč zgolj v obsegu možnosti, ki so nam že predhodno posredovane od zunaj kot možne, želene ali primerne. Dejstvo, da je tako manipuliranje s tako dojeto posameznikovo avtonomijo prisotno tudi že v samem stabilnem stanju pravnega reda, ki za posameznike znotraj njega čez čas postane *druga narava*, potlej se zdi kontradikcija obstanka v na avtonomiji temelječem pravem redu stabilizirane intersubjektivnosti nepremostljiva.

Vendar se težave tu ne ustavijo. Tudi če se družba uspe izviti iz pasti kontradikcije svojega lastnega obstoja s pavšalnim odpisom zgoraj opisane dileme na račun *humanističnega besedičenja*, ki nima nobene zveze z realnim svetom in sodi točno tja, od koder je prišel – v slonokoščeni stolp –, kjer se lahko igra s svojimi koncepti in dile-

mami, svet pa naj teče svojo ustaljeno pot, kot mu to brez večjih težav uspeva že nekaj časa, se je dilema izkazala za dvoglavo pošast. Ta ne napada temelja pravno urejene družbe zgolj s strani *metafizike*, temveč bistveno s strani *fizike*, oziroma naravoslovne znanosti (v tem kontekstu imam v mislih predvsem nevroznanost), ki jo je družba povišala na raven poslednjega razsodnika resnice in zmote.

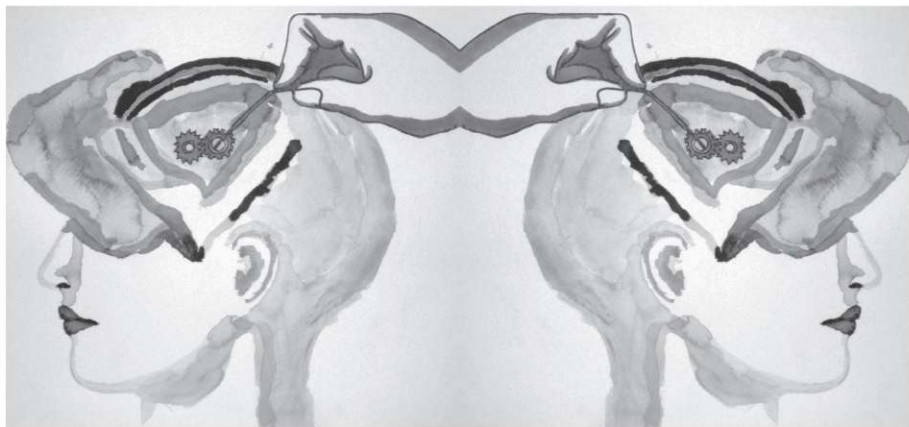
Bolj kot so razumljeni specifični centri za specifične naloge v možganih in do kakšnih vedenjskih, percpcijskih in kognitivnih motenj prihaja zaradi takih in drugačnih poškodb teh centrov in celotnega stroja konstrukcije prvoosebne perspektivčnosti, ki jo dojemamo kot Jaz, bolj se razvija tudi naša vednost o metodah fizičnega vplivanja na te centre. Če je bil pred tem avtonomni posameznik zaveden s strani softwarske manipulacije, je sedaj postalo jasno, kako je lahko *zunanjim* napadom izpostavljen tudi njegov hardware, kar pa ima v moderni družbi, tudi zaradi statusa naravoslovne znanosti, vplivne posledice. Če se je obtožbe zavajanja in kulturnega *pranja možganov* s strani množičnih medijev in podobnih vplivnih akterjev še lahko preprosto pometlo pod preprogo, tako v primerih političnega odločanja kot na ravni posameznikove tožbe na sodišču, je ugovor, da neko dejanje ne more biti produkt avtonomnega subjekta, precej težje odmisli, ko je argument postavljen ravno s pomočjo inštitucije, ki ji je pripisana poslednja sposobnost razsojanja med resnico in zmoto. Zelo lahko si predstavljamo nek primer v sodni praksi, kjer se obramba sklicuje na medicinske dokaze, da ima stranka, za katero gre, v tem in tem centru

abnormalno povišano ali znižano produkcijo nevrotanzmitorjev, ki so vplivali, onkraj njene volje, da je zapadla v nek vedenjski vzorec ali pa ima celo poškodovan nek center, ki je vplival na njeno formacijo fenomenalnega sveta, tako da je bilo dejanje iz njenega gledišča edino možno pravilno dejanje in da je slaba odločitev na ravni intersubjektivnosti v njeni izolaciji od nje, bila celo pravilna.

Ko so taki ugovori redki, sistem še vedno lahko deluje dokaj nemoteno. Razvijte strategije soočanja in razreševanja takih mejnih primerov (tu imam v mislih predvsem sodno prakso), a kaj ko

nosti in koncepta odgovornosti, ki je spet z njim. Da pa bi se razsežnosti in meje krize lahko bolje razumele, je potrebno prvo locirati njen izvor, kajti zdravljenje simptomov brez poznavanja bolezni, za katero gre, je dostikrat neproduktivno, včasih pa celo še bolj nevarno od bolezni same.

Dilema med determinizmom in svobodo, kot jo poznamo danes, se da nekako datirati v obdobje razsvetljenstva in kulture zadostnega razloga, ki je prepričanje, da ima vsak dogodek svoj razlog oziroma vzrok, ki je pravzaprav tudi sam nek (predhodni) dogodek s svojim vzrokom, ki ima svojega in tako *ad infinitum*, mislilo tudi v naprej

se zgodi, da mejni primeri prenehajo biti mejni in postanejo vsakodnevna realnost? Ko dolgotono uživanje alkohola postane *vzrok* za dejanje, ki se zgodi leta in leta po opustitvi alkohola? Ko postane uživanje marihuane v deželi, kjer je to početje legalno, vzrok za oprostitev kazenskega pregona posameznika, ki je bil nagnjen k shizofreniji, ali pa diskreditacija take populacije, ko je v igri njihova pravica do politične participacije? Bi bilo treba vsakič, ko stopimo v pogodbeno razmerje (tudi ob preprostem nakupu v trgovini) poleg denarne transakcije, opraviti tudi transakcijo ažurne relevantne zdravstvene dokumentacije vseh vpletenih strank? In pri vsem tem je potrebno pomisliti tudi to, da nismo razrešili niti vprašanja softwareskega manipuliranja.

Vse kaže na to, da se nahajamo v bližini viharja krize sodobnega splošnega dojemanja subjektiv-

in tako proizvedlo svet neprekinjene vzročne verige vzroka in posledice. Ker je bila tudi filozofija del kulture zadostnega razloga, je bila tako tudi sama postavljena pred dilemo izbire: determinizem oziroma fatalizem ali ne-filozofija. Opisana dilema seveda opisuje Jakobijevo zahtevo filozofom izrečeno v izteku 18. stoletja med sporom o spinozizmu. Poznamo pa tudi rešitev, ki je kot Aleksander presekala ta aspekt Jakobijevega vožla. Govora je seveda o Kantovi tretji antinomiji. Razrešitev razdeli svet na noumenalni svet stvari na sebi in fenomenalni svet. Na ravni fenomenalnega sveta vse deluje v skladu z vzročnostjo in je svet determinizma brez svobode, vendar pa to dejstvo še ni dovolj, da bi upravičeno odpravili našo intuicijo svobodnega učinkovalca, ker je fenomenalni svet zgolj svet videza, kakor se kaže za nas. Tisti pravi svet, svet stvari na sebi,

ki je onkraj korelacije mišljenja in nam je zaradi pomanjkanja intelektualnega zora pri Kantu nedostopen, pa se, ravno zato ker je neodvisen od našega mišljenja, ne vede po zakonu vzročnosti, ki je ravno zakon našega strukturiranja fenomenalnega sveta. Vse kar mora Kant sedaj pokazati, da bi avtonomni subjekt in determinizem fenomenalnega sveta šla z roko v roki, je, da lahko subjekt sam iz sebe proizvede dejanje, ki ni posledica njegove patologije, se pravi, svoje umeščenosti v fenomenalni svet. Postati mora avtonomno bitje, ki je sposobno v svet vnašati nova zaporedja kavzalnosti, katerih edini vzrok je on sam. Da pa bi tako dejanje bilo mogoče, mora pri Kantu, *za vsak slučaj*, iz motivacijskih razlogov zanj izvreči tudi vsa svoja nagnjenja in želje, in ne le telesne vzgibe in telesne potrebe, da bi bilo proizvedeno dejanje resnično povzročeno zgolj s strani zmo-

obstajalo. Njegova filozofija se ne imenuje transcendentalni idealizem brez razloga. Iskati dokaze za svoje konkretno svobodno in moralno delovanje pri njem je odveč. Tam najdete samo pogoje možnosti, ki so bili predstavljeni kot hipotetično možni, a so dokaj *redki*, ko gre zares. In tudi ko bi bili prepričani, da je razlog za neko naše konkretno dejanje nepatološko, bi se, kot opozarja Hegel, v udejanjenju tega proizvedlo poleg občega dejanja, ki je tisto nepatološko, tudi posebno dejanje, s čimer bi se svobodno dejanje samo, v očeh intersubjektivnosti, ki dojema svobodo na kantovski način, spremenilo v pogojeno, se pravi, povzročeno in deterministično dejanje. Če temu dodamo še stališče znanosti, ki trdi (morda v nekaterih primerih celo nevede, da se pravzaprav zadržuje znotraj kantovske paradigme), da je s pomočjo znanstvene metode

žnosti svobodnega delovanja subjekta.

Da kantovski subjekt in kantovsko pojmovanje svobodne volje vseskozi prežemata večino sodobne politične in pravne teorije ni nobena skrivnost in tako tudi ne more biti nobeno preseženje, kakšne težave se obetajo sodobni splošni politični in pravni predstavi subjekta. Vemo namreč, v kakšne težave zapade Kantov subjekt, ko je soočen z udejanjenjem svoje čiste volje v svetu; in vprašanje udejanjene volje je ravno tisto, za kar pri politični in pravni teoriji gre!

Kot vemo, Kant sam ne verjame, da je nekaj takega kot povsem nepatološko dejanje sploh kdaj

sposobna vsaj že orisati obrise *stvari na sebi*, in ji v tem primeru pravimo subjekt, potem je jasno, da je zmešnjava okoli sodobne splošne predstave svobodnega subjekta popolna. Samo vprašanje časa je, kdaj bo eksplozija, ki se jo med slonokoščeni stolpi že sliši, zajela tudi *vsakdanji svet*, kajti paradigme in koncepti, ki tvorijo podlago našemu intersubjektivnemu vsakdanu, ne bi mogle biti bolj nekompatibilne.

Toliko o diagnozi. Sintetiziranje prepotrebne zdravila pa bi preseglo okvire te publikacije. •